

4. *Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила* (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ) : ДСТУ 3582:2013. — [На заміну ДСТУ 3582—97 : чинний від 2014—01—01]. — Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. — III, 15 с., вкл. обл. : табл., 29 см. — (Інформація та документація).
5. *Видання. Основні види. Терміни та визначення* : ДСТУ 3017—95. — Чинний від 1996—01—01. — Київ : Держстандарт України, 1995. — 45 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
6. *Издания. Государственные библиографические указатели. Общие требования* : ГОСТ 7.61—90. — Дата введения 01.01.91. — Москва : Изд-во стандартов, 1990. — 13 с. — (Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу).
7. *Коржановська Т.* Розвиток науки в Україні (за матеріалами державного бібліографічного показника "Літопис авторефератів дисертацій") / Тетяна Коржановська // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 1. — С. 12—19.
8. *Коржановська Т.* Розвиток науки в Україні (за матеріалами державного бібліографічного показника "Літопис авторефератів дисертацій") / Тетяна Коржановська // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 2. — С. 10—14.
9. *Літопис авторефератів дисертацій* : держ. бібліогр. показч. України / Книжкова палата України імені Івана Федорова. — Київ, 2014. — № 1. — (Національна бібліографія України).
10. *Методичні рекомендації щодо визначення класифікаційних індексів УДК для авторефератів дисертацій / матеріали підгот. Кн. палатою України // Вісник Книжкової палати.* — 2010. — № 11. — С. 21—22; № 12. — С. 16—17.
11. *Про обов'язковий примірник документів* : закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22/23. — Ст. 199.
12. *Розташування бібліографічних записів у бібліографічних покажчиках на основі Універсальної десятикової класифікації : таблиці класифікації / Кн. палата України ; [підгот. О. Устінікова].* — Київ : [б. в.], 2013. — 29 с.

В статті на основі аналізу бази даних "Літопис авторефератів дисертацій" 2015 г. по класам и разделам Універсальної десятикової класифікації (УДК), отраслям знаній, регионами, науочної степеню и гендерной принадлежностью выявлены основные тенденции и особенности развития научных исследований в Украине.

Tendencies of progression in scientific researches in Ukraine are presented in this article, based on analysis of data base "Chronicle of dissertation synopses" 2015 by different merits: classes and sections of Universal Decimal Classification (UDC), educational branches, regions, degrees and gender.

Надійшла до редакції 1 серпня 2016 року

УДК 025.4.01:002.1-028.27

Марина Женченко,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри видавничої справи та редагування
Інституту журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Типологічна класифікація електронних видань як науково-практична проблема

У статті запропоновано авторську концепцію типологічної класифікації електронних видань, розроблену на основі порівняльного аналізу класифікацій електронних видань, представлених у науковому дискурсі, національних стандартах України і Російської Федерації, з урахуванням нових видів видань, що з'явилися з розвитком цифрових технологій, а також термінології, яка використовується в американській і західноєвропейській видавничій теорії та практиці.

Ключові слова: електронне видання, деревативне видання, збагачена електронна книга, мономедійне видання, мультимедійне видання, моноплатформне видання, мультиплатформне видання, моноформатне видання, мультиформатне видання, моноканальне видання, мультіканальне видання.

Вступ. До проблеми типологічної класифікації електронних видань зверталися переважно зарубіжні науковці Ф. Баркер, Н. Шпіратуддін та М. Ландоні, В. Вуль. Українські дослідники при розгляді феномену електронного книговидавання здебільшого посилалися на класифікацію, затверджену чинним національним стандартом (С. Водолазька, І. Погореловська) або пропонували власні варіанти класифікацій окремих видів електронних видань (О. Алексєєв, Е. Огар). Найбільш повно та логічно обґрунтовано електронні видання класифіковано у ДСТУ 7157:2010, проте, з огляду на постійний розвиток цифрових технологій, який викликає появу нових видів електронних видань, представлена у стандарті класифікація потребує уточнення та доповнення, що й зумовлює актуальність запропонованої роботи.

Мета та завдання статті — проаналізувати класифікації електронних видань, запропоновані у науковій літературі та нормативних документах, вивчити актуальні практики зарубіжного цифрового книговидавання та розробити ти-

пологічну класифікацію електронних видань, яка б відображала сучасний стан розвитку цифрової видавничої галузі.

Вклад основного матеріалу

Критерії типологізації електронних видань. Вирішальне значення в типологічному аналізі має виокремлення низки критеріїв (типологічних ознак), що мають історичну обумовленість і становлять основу типологізації — процесу класифікування видань за заздалегідь визначеними типологічними критеріями або типологічними ознаками. Метою типологізації є отримання типологічної схеми, класифікації для характеристики певного масиву видань.

Зауважимо, що більшість дослідників-типологів не вдаються до розмежування понять "типологічний критерій" і "типологічна ознака". Оскільки ознака — це "риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь" [10, с. 655], а критерій — "підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило" [10, с. 349], також використовуватимемо ці терміни як синонімічні.

У науковому дискурсі та чинних стандартах електронні видання класифікують за різними ознаками.

Американський науковець Ф. Баркер категоризує електронні книги на основі комплексного критерію: *вид інформації, основні властивості та функціональні можливості* [11, р. 121—152].

Автор російського підручника "Электронные издания" В. Вуль до типологічних ознак електронних видань відносить: *періодичність видання*: періодичні видання (газети, журнали, щорічники) та неперіодичні (книги, реклама, серійні); *коло споживачів продукції*: учні, студенти, туристи, наукові співробітники, фахівці різних галузей знань тощо; *вид видання*: загальні, наукові, навчальні, дитячі, довідкові, альбоми; *спосіб розповсюдження*: на CD-ROM і мережеві; *формат видання*: в pdf-форматі, гіпертекстові, сценарні, мультимедійні (з аудіофрагментами, з анімаційними фрагментами, з цифровим відео) [5, с. 21].

Українська дослідниця Е. Огар, аналізуючи типологічні особливості українських цифрових медіа для дітей та підлітків, умовно виокремлює ознаки універсального характеру: *природа інформації* (текстове, образотворче, звукове, комбіноване); *цільове призначення* (художнє, пізнавальне, розвивальне тощо), *читацька адреса* (орієнтація на можливості дитини конкретного віку) та ознаки специфічного характеру: *технологія поширення* (локальне та мережеве); тип подання інформації (моно-, мультимедійне), *можливість зворотного зв'язку* (інтерактивність); *детермінованість та спосіб функціонування* (он-, офлайн); *характер пристроїв, на яких можливий перегляд; читабельні формати; ступінь зручності у використанні* (web-usability) тощо [8].

У національному стандарті України ДСТУ 7157:2010 "Видання електронні. Основні види та вихідні відомості", який фактично є українським перекладом міждержавного стандарту ГОСТ 7.83—2001 "Электронные издания. Основные виды и выходные сведения", електронні видання класифіковано за:

— *наявністю друкованого еквівалента*: електронний аналог (копія, версія) друкованого видання та самостійне електронне видання;

— *природою основної інформації*: текстове (символьне), образотворче, звукове, програмний продукт, мультимедійне;

— *цільовим призначенням*: офіційне, суспільно-політичне, наукове, науково-популярне, популярне, виробничо-практичне, навчальне, літературно-художнє, релігійне, довідкове, видання для дозвілля, рекламне;

— *технологією використання*: локальне, мережеве, комбінованого використання;

— *характером взаємодії з користувачем*: детерміноване та недетерміноване (інтерактивне);

— *періодичністю*: неперіодичне, періодичне, продовжуване, оновлюване;

— *структурою*: одночастинне, багаточастинне, серійне [2, с. 3].

На заміну міждержавного ГОСТ 7.83—2001 "Электронные издания. Основные виды и выходные сведения", який функціонував на території більшості країн колишньої СНД, 2014 р. у Російській Федерації прийнято новий національний стандарт ГОСТ Р 7.0.83—2013 "Электронные издания. Основные виды и выходные сведения", в якому електронні видання класифіковано за:

— *новизною публікації*: самостійне, деривативне;

— *природою основної інформації*: текстове, зображувальне (статичне і динамічне), аудіовидання, мультимедійне;

— *цільовим призначенням*: офіційне, наукове, науково-популярне, практичне, нормативне, навчальне, соціально-політичне, довідкове, для дозвілля, рекламне, художнє, інформаційне;

— *технології розповсюдження*: локальне, мережевого розповсюдження, комплексного розповсюдження;

— *характером взаємодії з користувачем*: детерміноване, інтерактивне (недетерміноване);

— *періодичністю*: неперіодичне, серіальне (періодичне, продовжуване та оновлюване);

— *повторністю випуску*: первинне, повторне, версія електронного видання;

— *інформаційно-технологічною конструкцією*: стандартні програмно-технологічні засоби в електронному виданні, спеціалізовані (авторські) програмно-технологічні засоби в електронному виданні;

— *способом встановлення*: відтворення видання без встановлення на жорсткий диск комп'ютера, відтворення видання із встановленням на жорсткий диск комп'ютера;

— *структурою*: одночастинне, багаточастинне [6].

Узагальнюючи та доповнюючи запропоновані у науковому дискурсі та національних стандартах типологічні критерії, пропонуємо класифікувати електронні видання за такими *специфічними ознаками* (поділяємо думку Е. Огар щодо існування "ознак специфічного характеру" [8]), які притаманні саме електронним виданням та ідентифікують їх у масиві різноманітної видавничої продукції:

1) наявність друкованого еквівалента;

2) технологія використання (дистрибуції);

3) природа основної інформації;

4) характер взаємодії з користувачем;

5) формат;

6) залежність від операційних систем (мобільних платформ);

7) кількість каналів комунікації з читачем.

Останніх трьох критеріїв у чинному стандарті немає, проте, на нашу думку, вони важливі як для редакційно-видавничої підготовки електронного видання, так і для читачів, оскільки визначають ступінь зручності користування виданням (usability) та форми соціалізації видавничого контенту (ступінь залучення читачів до діалогу з автором та героями книги).

Окрім наведених специфічних ознак, електронні видання можна класифікувати й за іншими, універсальними для всіх видів видань (не лише електронних) ознаками: цільовим призначенням, періодичністю, характером інформації, структурою тощо.

Типологічна класифікація електронних видань. Для типологізації електронних видань найдоцільнішим вбачається здійснення паралельної фасетної класифікації за різними ознаками, яка в певних фасетах може бути ієрархічною. Фасетна класифікація передбачає створення за кожною ознакою окремих, незалежних один від одного, фасетів класифікації. В основу типологізації електронних видань покладено окреслені вище специфічні ознаки, важливі для редакційно-видавничої підготовки саме електронних видань.

За *наявністю друкованого еквівалента* у чинному ДСТУ 7157:2010 виокремлено електронний **аналог (копія, версія)** (виділено автором. — М. Ж.) — "електронне видання, що здебільшого відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо" та самостійне видання — "електронне видання, що не має друкованого аналога" [2, с. 2]. На час затвердження стандарту були наявні лише статичні електронні аналоги друкованих видань, які справді можна було визначити як точні електронні копії (версії) друкованих видань. На сучасному ринку представлено чимало електронних видань, які, хоча й відтворюють відповідний друкований аналог, проте збагачені інтерактивним змістом, гіпертекстовими посиланнями, інтерактивними зображеннями, мультимедійним контентом тощо (в англійській

видавничій теорії на позначення таких видань вживають термін *enhanced book* — "поліпшена, збагачена електронна книга"). До того ж, поняття "аналог", "копія" та "версія", які у стандарті використано як синонімічні, суттєво різняться за семантичними значеннями. Зокрема, за академічним тлумачним словником української мови, "аналог — те, в чому виявляється схожість, подібність до іншого предмета або явища" [10, с. 42], "копія — точне відтворення чого-небудь, що цілком відповідає оригіналові" [10, с. 283], а "версія — один з кількох різних переказів викладів або одне з тлумачень якогось факту, події" [10, с. 331]. Отже, поняття "електронна копія" та "електронний аналог", на нашу думку, не варто вживати як синонімічні, оскільки електронна копія точно відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо, а електронний аналог може відрізнитися від друкованого видання додатковими функціональними можливостями. Розробники російського ГОСТ Р 7.0.83—2013 на позначення електронних видань, створених на основі друкованих, вводять термін *деревативне електронне видання* — "цифрове представлення друкованого видання чи аудіовізуальної продукції, використаних в основі або у складі електронного видання" [6]. Поняття "деревативний" можна розглядати як прикметник від "дериват" — "похідне від чого-небудь первинного (в хімії, лінгвістиці, ґрунтознавстві і т. ін.)" [10, с. 252], що зумовлює використання такого незвичного для видавничої галузі терміна. Зважаючи на це, вбачаємо за доцільне за наявності друкованого еквівалента виокремлювати *деревативні й самостійні електронні видання*, а електронні копії та збагачені електронні аналоги розглядати як підвиди деревативних видань залежно від ступеня відповідності друкованому виданню (табл.).

Таблиця

Класифікація електронних видань

Критерій типологічного поділу (типологічна ознака)	Види видань
Наявність друкованого еквівалента	Деревативне видання Електронна копія Збагачений електронний аналог Самостійне видання
Технологія використання (дистрибуції)	Локальне (офлайнове) Мережеве (онлайнове) Комбінованого використання
Природа основної інформації	Мономедійне Текстове Образотворче Звукове Мультимедійне
Характер взаємодії з користувачем	Детерміноване (інтерактивне) Недетерміноване (статичне)
Формат	Моноформатні Мультиформатні
Залежність від операційних систем (мобільних платформ)	Моноплатформні Мультиплатформні
Кількість каналів комунікації з читачем	Моноканальні Мультиканальні

За *технологією використання (дистрибуції)* відповідно до чинного стандарту вирізняємо видання *локальні, мережеві та комбінованого використання*. Вважаємо за можливе також вживати як синонімічні до термінів "локальне" і "мережеве" терміни "офлайнове" та "онлайнове" видання, які активно застосовують у науковому дискурсі.

За *природою основної інформації* Ф. Баркер виокремлює 10 видів видань: 1) текстові книги; 2) книги з картинками; 3) книги, що говорять; 4) книги з рухомими картинками; 5) мультимедіа книги; 6) полімедіа книги; 7) гіпермедіа книги; 8) інтелектуальні електронні книги; 9) телемедіа книги; 10) кіберкниги [11]. На думку Н. Шіратуддін та М. Ландоні, перші п'ять типів й інтелектуальні електронні книги легко "впізнати". Проте іншим видам у науковій літературі приділено недостатньо уваги, тому їх складніше диференціювати. Полімедіа книги передбачають використання електронних і неелектронних засобів масової інформації. Гіпермедіа книги схожі на мультимедіа, за винятком того, що в них вбудовано нелінійні веб-подібні інформаційні структури. У мультимедійній книзі інформацію організовано й структуровано лінійно, а в гіпермедіа книгах її розподілено на кілька фрагментів, з'єднаних між собою гіперпосиланнями. Телемедіа книги дають можливість використовувати телекомунікаційні послуги, наприклад відправка пошти або динамічне оновлення власного контенту з віддалених ресурсів; кіберкниги надають читачам доступ до віртуальної реальності [14]. Оскільки полімедійні видання характеризують поєднання друкованих та електронних видань, а гіпермедіа книги виокремлені скоріше не за природою інформації, а за формою її подання, пропонуємо за природою основної інформації вирізняти *мономедійні видання* (текстові, образотворчі, звукові) та *мультимедійні видання*.

За *характером взаємодії з користувачем* електронні видання поділяють на *детерміновані й недетерміновані (інтерактивні)*.

За *форматом* виокремлюємо дві групи електронних видань: *моноформатні* — видання, доступні в одному форматі, та *мультиформатні* — видання, доступні в кількох форматах (на вибір читачів).

Залежно від операційних систем (*мобільних платформ*) виділяємо *моноплатформні видання*, створені у форматах, які можна прочитати лише з використанням конкретної технологічної платформи (операційної системи): Windows, iOS чи Android, та *мультиплатформні видання*, доступні для користувачів різних портативних пристроїв і операційних систем.

За *кількістю каналів комунікації з читачем* вирізняємо *моноканальні видання*, які застосовують для розповіді історії лише один медійний канал (більшість електронних видань), та *мультиканальні*, які "поєднують традиційні книги з комп'ютерними програмами, такими як ігри, чати, форуми і так далі" [12]. Для прочитання таких видань користувач має послідовно переміщатися між медійними каналами, наприклад від друкованого видання на спеціалізований сайт, сторінку в соціальній мережі тощо. Яскравими прикладами мультиканальних книг є серії видавництва Scholastic Press. Зокрема, у першому виданні з серії Skeleton Creek від Патріка Кармана Skeleton Creek: Ryan's Journal герої Райан і Сара спілкуються переважно за допомогою електронної пошти, оскільки їм заборонено бачитися. Райан описує події у власному журналі, а Сара збирає відеодокази та розміщує їх на сайті. Через кожні 20 сторінок читача відсилають до захищеного паролем сайта sarahfincher.com, на якому можна переглянути таємниче відео. У серії 39 Clues від того самого видавця герої, брат і сестра Емі й Ден Кехілл, мають знайти 39 ключів, щоб дізнатися про джерело влади своєї родини. Певні ключі до таємниці є на сторінках книги, але більшість розміщено в картках, які читач отримує разом із книгою, завершити місію потрібно онлайн на веб-сайті (<http://www.the39clues.com/>) [12].

Мультиканальним є й видання Дж. Меркоскі "Книга 2.0. Прошлое, настоящее и будущее электронных книг глазами создателя Kindle", в якому наприкінці кожного розділу розміщено закладки з посиланнями, за якими читачу треба перейти, щоб продовжити діалог з автором та іншими

читачами в Інтернеті. "Я рекомендую вам перейти за цими посиланнями: вони ведуть в соціальний застосунок для читання, який з'єднає вас (через Facebook чи Twitter) з іншими читачами і зі мною і який постійно вражає. Цей застосунок легко встановити і відкрити для себе дивний новий світ того, що я називаю "Книга 2.0". Це світ, в якому співіснують діалог з автором, віртуальний книжковий клуб і розумний друг, який робить для вас особливі позначки і дарує подарунки", — зазначив у передмові автор [7].

Висновки. Цифрові технології активно розвиваються та сприяють появі нових видів електронних видань, що ускладнює процес їхньої типологізації та зумовлює потребу постійного оновлення (не менше ніж раз на 5 років) чинних нормативних документів, їхньої актуалізації з урахуванням цифрових трансформацій видавничої галузі. Оновленню стандартів має передувати фахова дискусія науковців, видавців-практиків, яку автор і прагне започаткувати цією статтею.

Список використаної літератури

1. Алексєєв О. Відмітні класифікаційні ознаки електронних навчальних видань для інженерних спеціальностей. — Режим доступу: http://www.i.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=268:2009-11-27-12-10-09&catid=83:-15&Itemid=1&lang=uk (дата звернення: 13.07.2016). — Назва з екрана.
2. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості : ДСТУ 7157:2010. — Чинний від 1991—01—01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2010. — 18 с. — (Національні стандарти України).
3. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять : ДСТУ 3017:2015. — Чинний від 2016—07—01. — Київ : Держспоживстандарт України, 2016. — 13 с. — (Інформація та документація).
4. Водозазька С. Сучасна видавничка галузь східноєвропейського регіону: інноваційні детермінанти та актуальні трансформації : дис. ... д-ра наук із соц. комунік. / Світлана Анатоліївна Водозазька. — Київ, 2016. — С. 202—204.
5. Вуль В. Електронные издания : учебник. — Москва ; Санкт-Петербург : Петербургский институт печати, 2001. — 308 с.
6. Електронные издания. Основные виды и выходные сведения : ГОСТ Р 7.0.83-2013 СИБИД. — Дата введения 2014—03—01. — Москва : Стандартинформ, 2014. — Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/1200104766>. — Загл. с екрана.
7. Меркоски Дж. Книга 2.0. Прошлое, настоящее и будущее электронных книг глазами создателя Kindle / Джейсон Меркоски. — Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2014. — 425 с.

8. Огар Е. Типологічні особливості українських цифрових медіа для дітей та підлітків // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства / ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. — Львів, 2015. — Вип. 5 (23). — С. 241—251.
9. Погореловська І. Електронні видання: ідентифікаційний аспект // Держава та регіони. — 2013. — № 2. — Серія. Соціальні комунікації. — С. 136—141.
10. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. — Київ : Наук. Думка, 1970—1980. — Т. 1—11.
11. Barker P. Electronic libraries of the future // Encyclopaedia of Microcomputers. — 1999. — № 23 (2). — P. 121—152.
12. Moss B. New Literacies Books: Technology Based Formats for Motivating TechSavvy Middle Graders // Voices from the Middle. 2012, May. — Volume 19, Number 4. P. 76—78. — Mode of access: <http://www.ncte.org/library/NCTEFiles/Resources/Journals/VM/0194-may2012/VM0194Young.pdf>. — Title from the screen (Last accessed: 11.08.2016).
13. Schreurs K. Children's E-books are Born: How E-books for Children are Leading E-book Development and Redefining the Reading Experience // Partnership: the Canadian Journal of Library and Information Practice and Research. — 2013. — Vol. 8. No 2. — P. 1—14.
14. Shirauddin N. & Landoni M. Children's E-Book Technology: Devices, Books, and Book Builder // Information Technology in Childhood Education Annual. — 2003. — № 1. — P. 105—138.

В статтє предложена авторская разработка типологической классификации электронных изданий, построенная на основе сравнительного анализа классификаций электронных изданий, представленных в научном дискурсе, национальных стандартах Украины и Российской Федерации, с учетом новых видов изданий, появившихся с развитием цифровых технологий, а также терминологии, используемой в американской и западноевропейской издательской теории и практике.

Responding to the growth of digital products, the article offers the author's vision typological classification of electronic products in the book and journal industries. Classification was developed on the basis of a comparative analysis electronic publishing classifications represented in scientific discourse, national standards of Ukraine and the Russian Federation, and relevant foreign publishing case-study.

Надійшла до редакції 17 серпня 2016 року

УДК 655.26:82-1

*Анна Бідун,
магістр видавничої справи та редагування*

Структурно-просторовий вимір поетичної книги

У статті досліджено простір поетичного видання як концептуальне утворення, яке генерують його архітектоніка і сугестивні сили тексту. Проаналізовано особливості взаємодії загального тла (незадрукованої шпальти) з оптичним виміром поетичного тексту. Обґрунтовано важливість для видавничої практики осмислених структурно-просторових рішень під час конструювання поетичних видань.

Ключові слова: книжковий простір, шпальта, семантика паперу, ефірологія тексту, смислосфера, поетичні видання.

Особливості текстової організації твору впливають на конструювання концепції архітектоніки видання різних видів. Специфіка поезії чи не найбільше зумовлює видавничо-поліграфічну форму втілення конкретного видання,

впливає на результат її опрідметнення. Зважаючи, що у віршових збірках такі параметри, як зручність, ергономічність, доцільність тощо, мають інший вияв, доречно вести мову про структурний простір як мистецький концепт.